

En kvinnlig forskares karriär och självbild Exemplet Margit Abenius – forskare och litteraturkritiker i 1930-talets Uppsala

Fil. Dr. Marta Ronne

Marta.Ronne@gender.uu.se

Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

*Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.*

Abstract

Med utgångspunkt i Margit Abenius (1899–1970) karriär som forskare och sedermera inflytelserik litteraturkritiker berör jag i detta föredrag frågan om genus och forskaridentitet i 1930-talets svenska universitetsmiljö. Hur uppfattade en kvinnlig humanistisk forskare sig själv som medlem i ett vetenskapssamfund där en implicit manlig norm genomsyrade de humanistiska ämnenas kanonbildning? Hur kunde manligt mentorskap påverka en kvinnlig forskares karriärstrategier och hennes självbild?

Margit Abenius disputerade 1931 i nordiska språk i Uppsala men valde sedan en karriär utanför akademien. Detta yrkesval kan ses som en resa (eller en pendling) mellan två delvis skilda fält: det akademiska å ena sidan och det finkulturella å det andra. Abenius val är i detta avseende representativt för många bland den tidens disputerade kvinnor. Här studeras hon även ur ett intersektionellt perspektiv där jag visar hur kön och klass samverkade vid formeringen av en kvinnlig forskares självuppfattning och yrkesval.

Några teoretiska infallsvinklar på en kvinnlig forskares karriär och självbild

Exemplet Margit Abenius – forskare och litteraturkritiker i 1930-talets Uppsala

Med utgångspunkt i min nyligen påbörjade studie om forskaren och litteraturkritikern Margit Abenius (1899–1970) vill jag i det här föredraget ägna mig åt 'akademisk identitet' och akademikers självbild som föremål för universitetshistorisk forskning. Under arbetets gång har innehållet i detta konferensföredrag ändrats något i förhållande till vad som utlovats i abstract. Här diskuterar jag i stället min pågående studie av Abenius med avseende på de olika teoretiska infallsvinklar jag tillämpar. Jag vill bland annat beröra frågan om hur kön och klass samverkade vid formeringen av en kvinnlig forskares självuppfattning och yrkesval.

Jag kommer även att beröra frågan om hur det yrkesval som Abenius gjorde kan studeras med hjälp av andra perspektiv än enbart det genusteoretiska. Hennes val mellan två olika yrkeskarriärer eller identiteter: som forskare respektive som kulturförmedlare utanför akademien var nämligen representativt för många bland den tidens disputerade kvinnor.

Eftersom mitt projekt befinner sig i sin första fas kommer inga färdiga resultat i avseende på Abenius karriär att diskuteras här. I stället använder jag mig av det biografiska material som jag nu arbetar med för att med Margit Abenius som exempel diskutera på vilket sätt man kan studera formeringen av en akademikeridentitet. Min förhoppning är att föredraget ger mig tillfälle att på ett tidigt stadium diskutera de teoretiska angreppssätt som jag har valt i min studie av Abenius som forskare och kritiker. Är de vedertagna bourdieuska begreppen kulturfält, kulturkapital och habitus tillräckliga för historiska studier av individers etableringsstrate

gier inom akademien eller kan de och bör kombineras med andra kultursociologiska perspektiv på identitet och på akademikers självkonstituering? Hur kan forskningen om individers identifiering med den akademiska miljön studeras ur ett genusperspektiv och med hänsyn till olika maktaxlar?

Först kommer jag att presentera mitt forskningsprojekt samt Margit Abenius person, eftersom hon i dag förutom för litteraturforskare knappast är ett känt namn längre. Jag diskuterar på vilket sätt några av Bourdieus kultursociologiska begrepp, vilka i högsta grad är relevanta för mitt projekt, kan förenas med andra teoretiska infallsvinklar. Med avstamp i Zygmunt Baumanns identitetsbegrepp resonerar jag vidare kring en eventuell definition av 'akademisk identitet' som ett alternativ till andra etablerade kulturhistoriska begrepp. Till slut presenterar jag de teoretiska utgångspunkter som jag har valt för min studie av Abenius forskarkarriär och av hennes senare verksamhet på gränsen mellan akademien och andra kulturinstitutioner. Även om mitt projekt är en genushistorisk studie av Abenius som forskare och kritiker kommer jag inte att diskutera genusteori i föredraget. Genusteori i forskning om akademien är nämligen ett ämne i sig som skulle kräva en separat artikel. Under min muntliga presentation kommer jag däremot att kort nämna det genusbegrepp som jag har valt att pröva i min studie.

Kvinnliga litteraturforskarens och kvinnliga författares marginalisering inom litteraturhistoria som akademisk disciplin har varit föremål för ett antal studier, däribland för min egen forskning.¹ Motsvarande forskning saknas om kön- och maktstrukturer inom kritikerkåren och därmed om kvinnliga litteraturkritikers villkor under efterkrigstiden. I min studie undersöker jag därför vad det innebar att vara en av sin tids mycket få kvinnliga kritiker och samtidigt etablerad och inflytelserik, med förmågan att påverka samtidens litteraturdebatt och att nå en bred publik. Genom att välja Margit Abenius som huvudföremål vill jag också beröra frågan om vilka villkor som gällde för de kvinnliga intellektuella som av någon anledning valde att lämna akademien till förmån för annan kulturverksamhet.

Margit Abenius: en intellektuell kvinna blir till

Även om min studie inte är renodlat biografisk förankras den naturligtvis i Abenius liv och verk, vilket innebär en genomgång av ett mycket omfattande arkivmaterial. Studien är tänkt att bestå av tre delar. Del ett ägnas åt hur Margit Abenius som tonåring och blivande student formas och formar sig själv till litteraturforskare och intellektuell. I den andra delen kommer hon att studeras som forskare där hennes väg till doktorsexamen undersöks utifrån det kulturkapital hon besatt och de villkor som då gällde för kvinnliga studenter. Tredje delen är tänkt att handla om litteraturkritikern och radiorösten Abenius, dvs om hennes arbete och betydelse som kulturförmedlare i radio på 1930- och 1940-talet. I skrivande stund håller jag på med att kartlägga Margit Abenius uppväxtår och utforska familjens roll för hennes självkonstituering som blivande intellektuell.

Den biografiska skiss som här ges bygger bland annat på Abenius dagböcker från åren 1916–1921 som speglar hennes tidiga litterära intressen, hennes intellektuella ambitioner och det dagliga livet i familjen. Margit Abenius föddes 1899 i en intellektuell medelklassfamilj. Fadern kemisten och läroverksrektorn Wilhelm Abenius, var en inte helt okänd författare till en rad läroböcker i kemi. 1915 flyttade hela familjen till Örebro i samband med att fadern blev rektor vid stadens Tekniska Elementärskola (idag Rudbecksskolan). Ur anteckningarna framgår att Margit Abenius som sexton och sjuntonåring ägnar lediga stunder och skollov åt egna litteraturstudier och att hon tidigt visar ett djupt intresse för lyrikanalyser med särskilt

1 Marta Ronne, "Kvinnliga studenter i litteraturhistoria 1900–1940. Studier, examina och kunskapssyn" i: Landgren, Bengt (red.) *Universitetsämne i brytningstider: Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Uppsala 2005 (Acta Universitatis Upsaliensis, Historia Litterarum 25).

fokus på versmått, verslära och stilistik. Söndagen den 2 januari 1916 noterar hon till exempel:

Först en sådan där lugn, fridfull ”läsförmiddag”, som det har varit så gott om under detta ovanligt stillsamma och trevliga jullov. Det är så ovanligt att få läsa och lära sig något, under terminerna bara splittrar man sina krafter. Nu läser jag, i all sköns ro, Schück och Warburg för att förtjäna mitt a i detta ämne och för att det intresserar mig kollossalt, Fr. Bööks *Essayer och Kritiker*, Shakespeare samt flera romaner och noveller. Och Liedgrens *Den svenska psalmboken icke att förglömma*.²

Dagen därpå noterar hon att hon på sin lediga tid ”njuter av att plugga i” Schück och Warburgs litteraturhistoria och att hon hade drömt om en ivrig litteraturdiskussion med sin mor.³ Under samma jullov hinner hon arbeta hårt och bland annat avsluta ”Atterbom i litteraturhistorien med några nyromantiska studier av Fr. Vetterlund.”⁴ Som tonåring noterar Margit också återkommande diskussioner om pedagogik och skolundervisning som hon för med fadern. Hennes tidiga intellektuella ambitioner ter sig föga förvånande i en familj där fadern, familjens centralfigur och en allmänt erkänd pedagogisk förebild, tydligen var mån om att samtliga av hans fem barn skulle få en gedigen universitetsutbildning.⁵ Sämst ställt skulle det bli med medel till den yngsta dottern Ingridis studier, men även hon lyckades fullfölja sina drömmar och bli keramiker.

Den 17-åriga Margit Abenius skickas till Uppsala och inackorderas där för att läsa vid den så kallade Skrapan, alltså Uppsalas Allmänna Humanistiska Läroverk, där hon tar studenten 1919.⁶ Hennes anteckningar från gymnasietiden ger en bild av Abenius som ytterst ambitiös och mån om betygen men djupt ointresserad av grekiska och latin som fadern kräver att hon ska lära sig. Dessa hindrar henne enligt egen utsago ifrån att på egen hand läsa sin älskade stilistik och litteraturhistoria. Den 18 januari 1919, terminen då hon ska ta studentexamen, noterar hon efter en kortare sjukskrivning: ”Det är min sista lediga dag. Sedan börjar studentterminen, en farans tid. Bästa Margit, jag förmanar dig som en vän, bli nu en flitig och god flicka, tänk så dyrt det är för far, läs nu grekiska och latin med flit och lust (!) övergiv stilistikens yppigt lockande lustgårdsingångar.”⁷ Kort därpå noterar hon: ”Jag läste i min älsklingsbok, Beckmans *Grunddragen av den svenska versläran*”. Redan tidigt under terminen är hennes leda efter skolundervisningen och längtan efter egna studier tydlig:

Varför går jag i skolan? Ack, när jag sitter på det ärevördiga Carolina, mitt ibland läsfolket med en årgång av *Språk och Stil* framför mig, en anteckningsbok och en penna, eller då jag letar bland svenska litteraturen en trappa upp, eller då jag finner några stilistiska egendomligheter hos Bo Bergman, ack, då känner jag: ”Här är mig gott att vara!” Men i skolan. Då [...]sjunker [jag] till botten i ett hav av tröstlöshet [...]⁸

Denna bekännelse vittnar om hennes tidiga val av vägbana och om identifieringen med forskarmiljön där hon redan som gymnasist känner sig hemma. Hon visar samtidigt tidiga anlag för depression och existentiella tvivel, nära förbundna med att hon känner sig splittrad mellan skolundervisningen och det hon egentligen vill ägna sig åt, det vill säga egna litteraturstudier.

2 Dagbok januari 1916-februari 1916. i: ”Margit Abenius 1. Dagböcker 1916–1932”, UUB.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Enligt uppgift från Margit Abenius svägerska Lisa Abenius, i mitt samtal med henne hösten 2004.

6 De bevarade betygen från tredje klass i Risbergsskolan i Örebro liksom avgångsbetyget ligger i snitt mellan a och AB (det vill säga med utmärkt beröm godkänd resp. med beröm godkänd). I ”Margit Abenius 25. Biographica. Katalog, manuskript”, UUB.

7 Dagbok 18 januari 1919-mars 1919 i: ”Margit Abenius 1. Dagböcker 1916–1932”, UUB.

8 Ur ant. Den 5 februari 1919, ibid.

Bakom Abenius intresse för stilistik, ett ämne som hon senare disputerade på inom nordiska språk, döljer sig en annan fascination, nämligen den för hennes litteraturlärare, som under de första gymnasieåren blev ”kär lärare, mentor och vän” och så småningom en livslång kärlek. Ur gymnasistens dagbok samt ur de bådass brevväxling framgår tydligt att den beundrade docentens informella mentorskap sporrade henne till ännu bättre studieresultat i studentexamen. Allt tyder på att Abenius valde att läsa nordiska språk i Uppsala och hennes forskarbambitioner stod i intimt samband med hennes känslor för läraren, en historia med många vändningar som måste tas med i studien av hennes karriärväg.

Efter studierna i Uppsala åren 1919–1925 blev Abenius 1931 först fil licentiat och sedan filosofie doktor på en litteraturhistorisk avhandling *Stilstudier i Kjellgrens prosa* och därmed den sjätte kvinna som disputerade i litteraturhistoria vid ett svenskt lärosäte. Endast tre av de första tio kvinnliga doktorerna i ämnet kom att i olika utsträckning fortsätta sin akademiska karriär. Bland de sju övriga fanns Abenius som blev känd och omtyckt litteraturkritiker i radio samt i tidskrifterna *Bonniers Litterära Magasin* respektive *Ord och Bild*. Hennes yrkesval kan ses som en resa mellan två delvis skilda fält: det akademiska å ena sidan och det finkulturella å det andra, något som var representativt för många bland den tidens disputerade kvinnor. Viktigt i sammanhanget är kvinnor i många avseenden var lika marginaliserade inom både det akademiska fältet och inom litteraturkritiken i pressen.⁹ Att endast elva kvinnliga litteraturhistoriker disputerade i Sverige mellan 1909 och 1950 hade bland annat att göra med att kvinnor länge var en tydlig minoritet inom akademisk litteraturforskning som dessutom präglades av denna manliga dominans.

Abenius yrkesframgång som kvinnlig litteraturkritiker, kulturförmedlare och folkbildare kan ses som unik i sin samtid. Hon var mest verksam som radiokrönikör mellan åren 1936–1940. Inom kort blev hon sin tids mest inflytelserika litteraturförmedlare i radion vid sidan om Ivar Harrie och Sten Selander. Abenius har i tidigare forskning karakteriserats som både mån om att befrämja och förmedla ”den goda litteraturen”, alltså som en trogen förespråkare för den traditionella kanon, och som lyhörd för nya tendenser och litterära experiment.¹⁰ Abenius betydelse som folkbildare och litteraturförmedlare med förmåga att nå en mycket heterogen publik förtjänar en närmare granskning. Hennes syn på sig själv som mottagare av etiska och existentiella budskap som skulle förmedlas vidare till läsaren är också av intresse för förståelsen av hur den tidens kvinnliga litteraturkritiker kunde definiera sin uppgift. Trots Abenius goda kontakt med publiken har det påpekats att hon sedan början av fyrtioalet befann sig i en position av ”dubbel hemlöshet”, eller dubbel marginalisering, och det i flera avseenden.¹¹ Som kvinnlig radiokrönikör inom en nästan uteslutande manlig yrkeskår lyckades hon vinna en position på trettioalet, bland annat tack vare sin programmatiska öppenhet och sin känsla för det nya och nydanande hos såväl svenska som utländska författare. Hon hörde exempelvis till de svenska kritiker som ställde sig positiva till Franz Kafkas författarskap när denna under viss skepsis introducerades i Sverige. Själv ansågs Abenius emellertid aldrig tillhöra någon litterär gruppering eller estetisk strömning, vilket fick henne att på fyrtioalet framstå som en av den äldre generationen och något i otakt med sin samtids litteratur.¹² I gengäld kom hon att mynta ett nytt läsarbegrepp genom att lyfta fram stilens betydelse för sättet på vilket läsaren tar till sig den lästa texten. Detta diskuterar jag närmare i min bok.

9 Även litteraturkritik i dagspress verkar först ha utmärkts av en tydlig kvinnofrånvaro och senare av stark könssegregering. Andelen kvinnliga kritiker, som ända till slutet av 1880-talet var lika med några få pionjärer, ökade från endast ca 6% vid sekelskiftet 1900 till blyga 15% i slutet av 1970-talet. Kvinnorna fick oftast i uppgift att recensera kvinnliga författare. Omvänt utgjorde kvinnliga författares verk endast ca 20% av recensionerna i dagspressen. (Register 1977, Rosengren 1983, Rydén 1987). Ända fram till slutet av 1970-talet verkar med andra ord såväl kvinnliga kritiker som kvinnliga författare ha varit marginaliserade.

10 Lundgren 1994, s. 154 ff.

11 Arnell 1991, s. 29.

12 Ibid.

Abenius har betecknats som särskilt intresserad av trettioalets svenska arbetarförfattare, samtidigt som hon kom att spela en mycket viktig roll för att föra in kvinnliga författare i kulturdebatten och i modern litteraturforskning.¹³ Under andra världskriget var hon en deklarerad antinazist och använde sin position som kulturförmedlare för att lyfta fram krigets etiska aspekter. Mest känd för sin biografi över Karin Boye (*Drabbad av renhet. En bok om Karin Byes liv och diktning* 1950) introducerade hon även ett antal utländska författarskap för svensk publik, bland annat Cora Sandel och Simone Weil. I detta avseende var hennes gärning unik och betydande för såväl svensk litteraturkritik som för en omdefiniering av kvinnliga författares position på det litterära fältet. Som kulturskribent var hon verksam fram till sin död 1970.

Teoretiska utgångspunkter

En så pass komplex karriär som Abenius kan mycket väl studeras med hjälp av de bourdieuska begreppen kulturfält, kulturkapital och habitus. Likaså är det högt relevant att undersöka Abenius position i det litterära fältet, eftersom hon under flera årtionden aktivt påverkade olika författares etablering och formeringen av litteraturkanon.

En stor del av såväl historisk som samhällsvetenskaplig forskning om universitetet brukar handla om akademiska karriärvägar och etableringsstrategier. Detta gäller inte minst för de historiska studier som under det senaste decenniet ägnats åt kvinnors tillträde till högre utbildning och åt de tidiga kvinnliga studenternas gradvisa assimilering i universitetsvärlden.¹⁴ I dessa liksom inom litteraturvetenskaplig genusforskning används ofta Bourdieus fältbegrepp och dess feministiska interpretationer. Även hans teori om reproduktion av sociala könsskillnader tillämpas i studier av kvinnors tillträde till högre utbildning.¹⁵ Bourdieus fältteori kräver inte längre någon närmare presentation. I min Abenius studie använder jag begreppen fält och habitus, vilka bland annat har prövats i liknande undersökningar av kvinnliga journalisters villkor och karriärstrategier.¹⁶ Dess användbarhet inom feministisk forskning har diskuterats av bland annat Moi (1991) samt av Roos och Rotkirch (1998), av vilka de senare har myntat det för mitt projekt användbara begreppet 'skuggfält'/'motfält'. Skuggfält definierar de som fält "med en egen oberoende existens som uppstår genom att de förvrider eller byter förtecken på det egentliga fältets lagar".¹⁷ Skuggfältet och moderfältet står i ett ömsesidigt beroendeförhållande till varandra. Det respektive fältets agenter kan eventuellt röra sig fritt mellan fälten men i olika positioner. Skuggfältets uppkomst och existens har dock ofta att göra med att de agenter som konstituerar det är uteslutna från moderfältet. Moderfältets agenter kan tidvis vara omedvetna om skuggfältets existens.¹⁸ I min studie vill jag pröva synen på kvinnliga litteraturkritiker som ofullständiga medborgare inom kritikens fält under större delen av 1900-talet, och därför berövade fullsvärdiga positioner på fältet. Samtidigt kommer jag att undersöka kvinnliga kritikers, och i synnerhet Abenius, inflytande på vad Nordenstam har kallat för

13 Lundgren 1994, s. 154 f.

14 Forskningen om kvinnors tillträde till universitetet brukar antingen handla om kvinnliga studenter som grupp eller om enskilda kvinnliga akademikerpionjärens öden och deras karriärer efter doktorexamen. I det förstnämnda fallet fokuserar man på de sociala och politiska förutsättningarna för kvinnors tillträde till högre studier, på de kvinnliga studenternas egna nätverk och föreningar samt på deras förhållande till – och deltagande i – den samtida könsdebatten. Studier om de disputerade kvinnliga forskarpionjäreerna har i sin tur ofta varit biografiskt inriktade. Pionjäreernas insatser inom respektive forskningsdisciplin lyfts oftast fram, liksom deras eventuella deltagande i kvinnliga akademiska nätverk och i rösträttsrörelsen. På denna punkt är det närmast befogat att tala om ett etablerat sätt att studera kvinnor vid akademien, eller om en metodologisk tradition som ständigt förnyas inom den genushistoriska forskningen.

15 Se t.ex. Carls, 2004.

16 Lundgren 2002, Djerf-Pierre 2004, Melin-Higgins 2004.

17 Roos & Rotkirch 1998, s. 455.

18 Ibid., s. 455.

ett 'kvinnokulturellt fält', alltså på den kvinnolitteraturhistorieskrivning som pågick utanför akademien och utanför litteraturhandböckernas officiella kanon.¹⁹

I Abenius fall kan steget bort från akademien och in i den högsta kasten av kulturförmedlare också studeras med hänsyn till de makttyper som det humanistiska fältet organiseras kring. Med avstamp i Bourdieus resonemang om maktrumets struktur inom de olika fakulteterna kan en forskares väg ut ur akademien studeras i avseende på den akademiska makt som just kännetecknar det humanistiska fältet (förutsatt att franska förhållanden kan appliceras på trettioalets svenska akademiska miljö) och som används till att på olika sätt kontrollera reproduktionen av den akademiska lärarkåren.²⁰

Ett annat sätt att fånga de mekanismer och inneboende akademiska strukturer som påverkar en individ i hennes val av forskarbana kan vara att utgå ifrån begreppet "identitet" och dess möjliga definitioner. Under det senaste decenniet har förvisso kritik riktat mot begreppen 'subjektivitet' och 'identitet', inte minst inom feministisk forskning. Förutom Teresa de Lauretis och Judith Butler har bland annat Toril Moi och Linda Alcoff har kommit med nya försök att omdefiniera eller frånga subjektbegreppet.²¹ Med utgångspunkt i de Beauvoirs resonemang om kön och identitet talar exempelvis Moi om den faktiska kroppen som "en situation" eller en "levd erfarenhet". Därigenom vill hon undgå kön/genus- respektive subjekt/objektdistinktionen som essentialistiska.²² Parallellt med denna kritik fortsätter emellertid feministiska forskare söka svar på frågan hur identitet kan definieras, bland annat inom sociolingvistisk genusforskning.²³ Bland framstående postmoderna filosofer har inte minst Zygmunt Bauman ägnat sig åt att åter försöka utforska begreppet 'identitet' och det är hans resonemang som jag diskuterar nedan.

För universitetshistorisk forskning har frågan om såväl den enskilde akademikers identitet som universitetsvärldens kollektiva självuppfattning varit grundläggande. "The idea of a university" har sedan universitetsväsendets uppkomst implicit handlat om att definiera en både 'homo academicus' och universitetets uppgift i förhållande till resten av samhället.²⁴

Intressant nog har jag inte funnit några försök att definiera själva begreppet identitet i några av de talrika genushistoriska studier av kvinnors tillträde till högre utbildning, trots att de genomgående handlar om kvinnliga studenters identifiering (eller bristande sådan) med de normer som styrde undervisning och forskning vid de mansdominerade universiteten. Ett bra exempel är Markusson Winkvist 2003 där "minoritetens identifiering" respektive "kvinnliga akademiker som anomali" ägnas var sitt avsnitt utan att vare sig begreppet 'identitet' eller 'minoritet' definieras. I stället bygger avsnitten på återgivande av några av de mest kända pionjärernas egna utsagor och minnen om deras utsatthet som den första studentskegenerationen.

Själv har jag därför för avsikt att föra ett teoretiskt resonemang om begreppet i min Abeniusstudie. Här vill jag gärna pröva Zygmunt Baumans identitetsbegrepp som utgångspunkt för mitt resonemang kring akademisk identitet och kring Abenius identifiering med akademien. Enligt Bauman definieras identiteter av två olika sorters "gemenskaper" ("communities").

Den ena gemenskapen handlar om delade livsvillkor och delat öde ("a community of life and fate") och bygger på medlemmarnas oupplösliga ömsesidiga band ("an indissoluble at

19 Nordenstam 2001, s. 22.

20 Bourdieu, 1996, s.108–114.

21 Teresa de Lauretis, *Technologies of Gender. Essays on Theory, Film and Fiction*, Bloomington & Indianapolis 1987 och Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York 1990, Toril Moi, "Vad är en kvinna? Kön och genus i feministisk teori" i: *Res Publica* 1997:1–2, s. 71–158. Linda Alcoff, *Visible Identities: Race, Gender and the Self*, 2005.

22 Moi, 1997, s. 106–119.

23 Se exempelvis Mary Bucholtz m.fl (ed.) *Reinventing Identities. The Gendered Self in Discourse*, 1999.

24 Se exempelvis Rothblatt, 1997, s. 1–49 och densamme, 2003.

tachment”).²⁵ Den sortens identitet tas enligt Bauman för givet eftersom en livslång och ödesbestämd tillhörighet i en människogemenskap knappast innehåller utrymme för förändringar.

Inom den andra gemenskapen förenas människor endast genom gemensamma idéer och förhållningsregler (”ideas or various principles”). Det är endast i relation till denna sorts gemenskap som frågan om individens identitet uppstår, menar Bauman:

The question of identity arises only with the exposure to 'communities' of the second category – and it does so only because there is more than one idea to conjure up and hold together the 'communities welded by ideas' to which one is exposed in our variegated, polycultural world. It is because there are many such ideas and principles around which 'communities of believers grow that one has to compare, to make choices, to make them repeatedly, to revise choices already made on another occasion, to try to reconcile contradictory and often incompatible demands.²⁶

I detta fall skapas individens känsla av tillhörighet och identitet genom en serie aktiva val och genom hennes/hans uppträdande, samt genom beslutsamhet i valet av de idéer som hon/han vill identifiera sig med. Som Bauman sammanfattar det hela: frågan om en människas identitet kommer inte att uppstå så länge hennes tillhörighet i en viss grupp är ödesbestämd och därmed oföränderlig. Frågan om ens identitet måste snarare förstås som en aktiv handling, eller snarare en serie ständiga handlingar (”a task to be performed, and to be performed over and over again rather than in a one-off fashion”).²⁷

Vad jag vill kalla för en 'akademisk identitet' motsvarar denna sorts identitet hos Bauman eftersom den kan sägas bygga på ett aktivt val av idéer och förhållningssätt och på en rad ständiga handlingar där tillhörigheten i ett visst vetenskapsideal bekräftas. Det är just genom sådana aktiva val och ställningstaganden som jag vill hävda att en forskare både skapar sig och tillskrivs en 'akademisk identitet'. Baumans definition av ”community of ideas” ligger i mitt tycker nära Bourdieus fältbegrepp, eftersom båda organiseras kring något som människor gemensamt sätter värde på.²⁸ En viktig skillnad är att ett fält inte behöver bygga på att alla inom det delar samma ideal, något som Baumans ”community of ideas” verkar göra, utan snarare på att alla är ense om värdet av det de strider om. Medan ett fält fokuserar på individernas inbördes relationer och på deras positioneringar i förhållande till andra, kastar begreppet 'identitet' ett ljus på individens aktiva val/bortval av de idéer och ideal som hon väljer identifiera sig med. I den mån sådant går att fånga i det biografiska materialet är denna definition av 'identitet' vara mycket användbar för att undersöka vilka motiv och medvetna val som ledde Abenius först in och sedan ut ur akademien.

Såväl Abenius identifiering med kritikerkåren som den dubbla hemlöshet hon upplevde i förhållande till såväl yrket som den litterära smaken kan studeras med hjälp av begreppet identitet. Till att börja med bekände sig Abenius först till den rådande litterära kanon utan att ifrågasätta det. Med sitt gradvist växande intresse för kvinnors skrivande och för icke kanoniserade författare bekände hon sig senare till en annan idégemenskap. Att inta en oberoende position i förhållande till rådande litterära strömningar och att satsa sin prestige på att främja kvinnliga- och arbetarförfattare, var nämligen ett aktivt val och kan ha inneburit en omdefiniering av sig själv som kulturförmedlare.

25 Bauman, 2004, s. 11. Apostroferna markerar de uttryck som Bauman lånar från Siegfried Krakauer, *Ornament der Masse*, Suhrkamp 1963.

26 Bauman, 2004, s. 11.

27 Ibid., s. 12.

28 Eventuella likheter mellan Bourdieu och Baumans postmoderna identitetsbegrepp kan tyckas vara en vanskelig tankefigur. Ändå finner jag resonemanget värt att pröva, vilket jag kommer att göra mer ingående i den teoretiska inledningen till min Abeniusstudie.

Själva den identitetsskapande processen måste naturligtvis studeras i förhållande till de maktaxlar som är relevanta för studieobjektet. Också i detta avseende utgör Abenius ett mycket intressant fall eftersom hennes studiegång och forskarkarriär inte verkar ha varit typiska för 1930-talets studentgeneration. I en tid då studerande kvinnor fortfarande mötte motstånd inom den utbildningspolitiska debatten och ute i samhället upplevde Abenius ingen repression av den typen som de kvinnliga studenterna ofta utsattes för.²⁹ Även om man kan utgå från kvinnors generellt marginaliserade position inom både forskning och kulturförmedling vid denna tid är det kanske inte genusaspekten utan klassaspekten som är viktigast av Abenius olika vägval. Det är något jag diskuterar närmare och ur ett intersektionellt perspektiv i studiens första del. Familjens sociala status och umgänge samt faderns starka stöd för dotterns studieambitioner kan eventuellt ses som avgörande för formeringen av Margit som intellektuell, 'the making of an intellectual woman'. Även det manliga mentorskap som hon upplevde från modersmållärares sida kom vid en tidpunkt att påverka hennes karriärstrategier och självbild. Officiellt ensamstående, umgicks hon rätt intensivt med syskonen och deras familjer, och i synnerhet med brodern Håkan Abenius som i egenskap av civilingenjör och disponent tillhörde den tidens välbärgade övre medelklass och hos vilken hon vistades längre tider. Inom syskonkretsen Abenius fick Margit rollen som en något udda intellektuell med en förkärlek för sofistikerad humor, men även som 'skör', något som måste ses som viktigt för hennes syn på sig själv.³⁰ Samtidigt spelade 'Abeniusarna' med sin avspända och intellektuella övre medelklasslivsstil en mycket viktig roll för Margit Abenius 'kulturkapital' och för hennes identifiering med kultureliten. Med tanke på detta ter sig hennes karriär i radio, hennes arbete med att främja arbetarförfattare och hennes förmåga att intressera en bred publik synnerligen intressanta.

Syftet med föredraget har varit att med några nedslag i mitt nyligen påbörjade forskningsprojekt diskutera möjliga teoretiska infallsvinklar som kan användas parallellt med Bourdieus kultursociologiska begrepp. Jag har inte velat lägga fokus på genusbegreppet och genusteori, utan i stället koncentrerat mig på begreppet identitet och dess möjliga applikationer i en historisk studie av en akademikers karriärväg.

29 Om fortsatt kritisk inställning till studerande kvinnor på 1930-talet se kap. "Malplacerade husmödrar och giftaslystna våp" hos Carls, 2004, s. 72–132.

30 I synnerhet fadern Wilhelm Abenius ofta refererade till dottern Margit som 'skör' och under hela sitt liv förmedlade han bilden av henne som en människa i behov av beskydd. Detta enligt en muntlig uppgift från Margit Abenius svägerska Lisa Abenius, i hennes samtal med mig hösten 2004.

Källor och litteratur

Otryckt material

Uppsala universitetsbibliotek

Margit Abenius 1. Dagböcker 1916–1932

Margit Abenius 25. Biographica. Katalog, manuskript

I författarens ägo

Anteckningar från mitt samtal med Lisa Abenius den 2 nov. 2004

Tryckt material

Arnell, Anette, "I takt med tiden? När Margit Abenius möter 40-talet – exemplet Lars Ahlin" i: *Bokcaféts magasin* nr 21 (1991), s. 29–33.

Bauman, Zygmunt, *Identity. Conversations with Benedetto Vecchi*, Cambridge 2004

Bourdieu, Pierre, *Homo Academicus*, Stockholm/Stehag 1996 [orig. 1984].

Carls, Lina, *Våp eller nucka? Kvinnors högre studier och genusdiskursen 1930–1970*, Lund 2004.

Lundgren, Solveig, *Dikten i etern. Radion och skönlitteraturen 1925–1955*, Uppsala 1994.

Markusson Winkvist, Hanna, *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*, Stockholm/Stehag 2003 [diss. Umeå].

Moi, Toril, "Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieus Sociology of Culture" i: *New Literary History*, vol.22, nr 4, 1991, s. 1017–1049.

Moi, Toril, "Vad är en kvinna? Kön och genus i feministisk teori" i: *Res Publica* 1997:1–2.

Nordenstam, Anna, *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärvinnor 1850–1930*, Stockholm/Stehag 2001 [diss. Göteborg].

Register, Cheri, *Kvinnokamp och litteratur i USA och Sverige*, Stockholm 1977.

Ronne, Marta, "Kvinnliga studenter i litteraturhistoria 1900–1940. Studier, examina och kunskapssyn" i: Landgren, Bengt (red.) *Universitetsämne i brytningstider: Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1995*, Uppsala 2005 (Acta Universitatis Upsalien-sis, Historia Litterarum 25), s. 627–704.

Roos, J.P., Rotkirch, Anna, "Fält i skuggan av fält: sensocialismens dubbelliv" i: Broady, Donald (red.), *Kulturens fält [Cultural Fields]: en antologi*, Göteborg 1998, s. 453–466

Rosengren, Karl Erik, *The Climate of Literature. Sweden's Literary Frame of Reference, 1953–1976*, Lund 1983.

Rothblatt, Sheldon, *The Modern University and its Discontents. The Fate of Newman's Legacies in Britain and America*, London & New York 1997.

Rothblatt, Sheldon, *The University as Utopia*, Uppsala 2003 (Salvia småskrifter, *The Hans Rausing Lecture* 2002).

Rydén, Per, *Domedagar. svensk litteraturkritik efter 1880*, Lund 1987.